

ZARYS UWARUNKOWAŃ FUNKCJONOWANIA ORGANIZACJI IMIGRANCKICH – PROPOZYCJA MODELU WYJAŚNIAJĄCEGO

WITOLD NOWAK
MICHAŁ NOWOSIELSKI

Institut Zachodni im. Zbigniewa Wojciechowskiego

Organizacje imigranckie są ważną formą zaangażowania społecznego migrantów ze względu na funkcje pełnione przez nie dla państwa przyjmującego i wysyłającego oraz samej diaspory. Pomimo wielokrotnie artykułowanej przez badaczy potrzeby podjęcia holistycznych badań nad problematyką funkcjonowania tychże organizacji (również w rodzimej literaturze przedmiotu w odniesieniu do organizacji polonijnych), wiedza w tym obszarze pozostaje raczej fragmentaryczna. Przeprowadzony przegląd literatury wskazuje bowiem na brak spójnego modelu opisującego i wyjaśniającego uwarunkowania stanu organizacji imigranckich. Artykuł ma na celu przedstawienie założeń nowego modelu eksplanacyjnego w oparciu o wyniki badań własnych i dotychczas proponowane w literaturze przedmiotu koncepcje.

Słowa kluczowe: organizacje imigranckie, determinanty funkcjonowania, model wyjaśniający

AN OUTLINE OF THE CONDITIONS
OF IMMIGRANT ORGANIZATIONS' FUNCTIONING
– A PROPOSITION OF AN EXPLANATORY MODEL

Immigrant organizations are one of the key forms of social involvement of migrants, due to the central role that they play with respect to immigrants, the host state, and the country of origin. However, despite numerous calls for holistic research on immigrant organizations' functioning, knowledge in this field remains rather limited. The conducted literature review demonstrates lack of a coherent model describing and explaining factors affecting the status

of immigrant organizations. The aim of this paper is to present assumptions of a proposed explanatory model which builds on the authors' own elaborations and various concepts already present in the source literature.

Keywords: immigrant organizations, determinants of functioning, explanatory model

1. WSTĘP

Stwierdzenie, że organizacje imigranckie¹ są ważną formą zaangażowania społecznego migrantów, wydaje się truizmem. Wagę pełniących przez nie funkcji można rozpatrywać z trzech zasadniczych perspektyw: imigrantów, państwa przyjmującego i państwa wysyłającego. Przeprowadzony przegląd literatury przedmiotu dowodzi jednak, że w badaniach nad zjawiskami migracyjnymi badacze najczęściej skupiają się na poziomie mikro (indywidualnej asymilacji, osiągnięciach, partycypacji społecznej czy politycznej etc.) oraz poziomie makro (typach polityki migracyjnej, kontroli imigracji, dynamice migracji etc.). Badania nad poziomem mezo (czyli właśnie badania nad organizacjami) pozostają mniej rozwinięte, a większość prac na temat organizacji imigranckich ma opisowy i historyczny charakter, co pociąga za sobą swego rodzaju ateoretyczność. Pomimo zgłaszanej przez badaczy potrzeby podjęcia bardziej całościowych studiów nad problematyką funkcjonowania organizacji imigranckich i jego uwarunkowań (w tym również organizacji polonijnych²), stan wiedzy w tym obszarze pozostaje niesatysfakcjonujący. Istnieją opracowania traktujące o wspomnianych organizacjach i ich funkcjonowaniu, lecz w literaturze przedmiotu wciąż wyraźnie widoczna jest przestrzeń dla systematycznych i kompleksowych przedsięwzięć badawczych. Niniejszy artykuł stanowi przyczynek do wypełnienia tej luki i ma na celu omówienie modelu potencjalnych determinant funkcjonowania organizacji imigranckich.

---

¹ Organizacje imigranckie rozumiemy w niniejszym artykule tak, jak definiowali je C. Rodriguez-Fraticelli, C. Sanabria i A. Tirado: jako mające sformalizowany charakter „pozarządowe stowarzyszenia stworzone przez grupę etniczną i dla grupy etnicznej w celu realizacji zadań związanych z dostarczaniem usług – społecznych, ekonomicznych i kulturowych – lub prowadzących działalność rzeczniczą na rzecz społeczności”. C. Rodriguez-Fraticelli, C. Sanabria, A. Tirado (1991), *Puerto Rican non-profit organisations in New York City*, w: H. E. Gallegos, M. O'Neill (ed.), *Hispanics in the Non-Profit Sector*, New York, s. 34.

² G. Babiński (1988), *Studia nad organizacjami polonijnymi w Ameryce Północnej: praca zbiorowa*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

2. CZYNNIKI KSZTAŁTUJĄCE SYTUACJĘ ORGANIZACJI IMIGRANCKICH – W POSZUKIWANIU MODELU?

Przegląd literatury przedmiotu nt. organizacji imigranckich zarówno w obrębie prac empirycznych, jak i teoretycznych prowadzi do konstatacji, że badacze zajmujący się fenomenem organizacji imigranckich podejmują próby zidentyfikowania czynników, które mają wpływ na stan tychże stowarzyszeń. Wyjaśniając znaczenie określenia „stan organizacji”, należy poczynić rozróżnienie na aspekt statyczny i dynamiczny. Aspekt statyczny rozumiemy jako aktualne położenie organizacji w zakresie struktury formalno-prawnej, miejsca i zasięgu działania, profilu działalności, form współpracy, zasobów ludzkich, zasobów materialnych oraz źródeł finansowania. Z kolei aspekt dynamiczny odnosi się do cyklu życia organizacji – jej powstania, przemian i ewentualnego zakończenia działalności.

W dotychczasowych analizach czynników warunkujących stan organizacji imigranckich dominują podejścia monokausalne – zorientowane na identyfikację i wyjaśnianie wpływu wybranego czynnika. Dodatkowo zauważalna jest wyraźna koncentracja na czynnikach związanych z uwarunkowaniami społeczeństwa przyjmującego. Zgodnie z takim stanowiskiem rozwój organizacji imigranckich jest zależny od możliwości tworzonych przez struktury państwa przyjmującego lub wpływu, tradycję samoorganizacji czy otwartości na odmienność kulturową społeczeństwa przyjmującego. Zasadne wydaje się uznanie takiego podejścia za zbyt jednostronne ze względu na pominięcie innych ważnych czynników, takich jak choćby etniczne struktury możliwości, dynamika współzawodnictwa, konfliktu i nierówności będących następstwem nierównego dostępu do kapitału czy relacje tego rodzaju podziałów do politycznych planów organizacji³.

Do stosunkowo rzadko spotykanych koncepcji, rekonstruujących zestaw czynników wpływających na stan organizacji, należy propozycja Raymonda Brentona. Wśród trzech czynników, które mogą mieć wpływ na kształtowanie się stanu organizacji, ten uznany badacz wskazuje na poziom zróżnicowania kulturowego w obrębie społeczeństwa przyjmującego, wielkość dostępnych zasobów społeczności imigranckich oraz wzór migracji⁴. Brenton czyni zatem rozróżnienie między czynnikami dotyczącymi społeczeństwa przyjmującego a tymi, które odnoszą się do społeczności imigrantów lub procesu migracyjnego. Nie bierze jednak pod uwagę uwarunkowań, które związane są choćby z krajem wysyłającym. Rozwinięcie powyższej koncepcji zaproponowali Marlou Schrover

³ A. Y. Chung (2005), «Politics Without the Politics»: The Evolving Political Cultures of Ethnic Non-Profits in Koreatown, Los Angeles, „Journal of Ethnic and Migration Studies”, 31(5), s. 916.

⁴ R. Breton (1964), Institutional completeness of ethnic communities and the personal relations of immigrants, „American Journal of Sociology”, Vol. 70, No. 2, s. 204.

i Floris Vermeulen, również w postaci trzech zestawów czynników. Pierwszy komponent obejmuje proces migracyjny, drugi strukturę możliwości (*opportunity structure*) społeczeństwa przyjmującego, a trzeci charakterystykę społeczności imigracyjnej⁵. Podobnie jak w koncepcji Brentona, uwypuklona została rola procesu migracyjnego dla kształtowania się stanu organizacji oraz pominięcie czynników związanych z krajem wysyłającym. Schrover i Vermeulen interpretują jednak wpływ społeczeństwa przyjmującego inaczej niż Brenton, którego orientacja kulturalistyczna skupiała się na stopniu zróżnicowania kulturowego. Kierując się w stronę instytucjonalizmu, łączą swój schemat z koncepcją struktury możliwości, co ma zapewnić bardziej kompleksowy obraz uwarunkowań leżących po stronie społeczeństwa przyjmującego. Wspomniana Marlou Schrover rozszerza jednak perspektywę o wpływ państwa wysyłającego na organizacje imigranckie w innej publikacji. Proponując klasyfikację czynników wpływających na przemiany organizacji imigranckich, wspomina o zmianach demograficznych i społeczno-ekonomicznych społeczności imigranckiej oraz o przemianach politycznych – zarówno w odniesieniu do państwa wysyłającego, jak i w odniesieniu do państwa przyjmującego (wraz z interakcjami tychże przemian)⁶.

Powyższe ujęcia z pewnością stanowią istotne źródło inspiracji i były podstawą analiz, które przeprowadzono na potrzeby przygotowania niniejszego artykułu, jednak mają wyraźne ograniczenia. Są bowiem raczej roboczymi hipotezami niż zwartymi koncepcjami teoretycznymi, a w dodatku nie zostały poddane weryfikacji w postaci badań empirycznych.

Przegląd literatury przedmiotu prowadzi więc do konkluzji, że wciąż aktualna jest pochodząca z lat 90. XX w. konstatacja Suzan Olzak i Elizabeth West, które stwierdziły, iż: „do tej pory żadna teoria nie wyjaśniła w sposób satysfakcjonujący, jakie warunki pobudzają ich [organizacji – autorzy] powstawanie czy jakie czynniki wspierają lub hamują ich dalsze istnienie”⁷. Wobec sytuacji, w której brak jest jednego spójnego modelu opisującego i wyjaśniającego te uwarunkowania stanu organizacji imigranckich, wskazane jest sformułowanie nowego modelu eksplanacyjnego. Opierając się na wynikach badań własnych i dotychczas proponowanych koncepcjach, możemy mówić o zestawie czterech czynników:

---

⁵ M. Schrover, F. Vermeulen (2005), Immigrant organisations, „Journal of Ethnic and Migration Studies“, Vol. 31, No. 5, s. 826.

⁶ M. Schrover (2006), ‘Whenever a Dozen Germans Meet...’ German Organisations in the Netherlands in the Nineteenth Century, „Journal of Ethnic and Migration Studies”, Vol. 32, No. 5, s. 848.

⁷ S. Olzak, E. West (1991), Ethnic Conflicts and the Rise and Fall of Ethnic Newspapers, „American Sociological Review”, Vol. 56, No. 4, s. 458.

1. charakterystyki procesu migracyjnego oraz zbiorowości imigranckiej;
2. charakterystyki kraju i społeczeństwa wysyłającego;
3. charakterystyki kraju i społeczeństwa przyjmującego;
4. bilateralnych relacji między krajem wysyłającym a przyjmującym.

Kolejna część niniejszego artykułu będzie poświęcona omówieniu poszczególnych obszarów problemowych wytyczanych przez powyższą strukturę. Ze względu na ograniczoną objętość niniejszego opracowania omówione zostaną jedynie wybrane czynniki w wyszczególnionych polach⁸.

2.1. CHARAKTERYSTYKA PROCESU MIGRACYJNEGO ORAZ ZBIOROWOŚCI IMIGRANCKIEJ

Wpływ sytuacji migracyjnej na aktywność organizacyjną okazuje się dość zawiłą materią. Z jednej strony, fakt imigracji okazuje się czynnikiem istotnie stymulującym chęć do stowarzyszania się. „Podstawowy bodziec aktywności stowarzyszeniowej wynika (...) z bardziej uniwersalnego źródła: samego procesu migracyjnego. Ten proces wydaje się intensyfikować i wyostrzać tożsamości zbiorowe oparte o narodowe, etniczne i quasi-etniczne konstrukcje”⁹. Jednocześnie znaczenie w sytuacji migracyjnej ma z pewnością konieczność zaspokajania najbardziej podstawowych potrzeb, co skutkuje tendencją diaspor do tworzenia własnych, równoległych do ogólnosystemowych instytucji, które sprzyjają adaptacji do obcych warunków. Z drugiej strony, badania empiryczne dowodzą, że imigranci wykazują się mniejszą gotowością do stowarzyszania się niż rdzenni mieszkańcy danego kraju przyjmującego. Za przykład mogą posłużyć wyniki badań w Niemczech, które wskazały, że podczas gdy 54% Niemców deklarowało zaangażowanie w stowarzyszeniach¹⁰, to wśród tureckich imigrantów odpowiednie deklaracje składało 39% badanych (co i tak pozytywnie wyróżniało diasporę turecką na tle innych grup imigrantów)¹¹. Co więcej, na gotowość do społecznego zaangażowania w aspekcie organizacyjnym negatywnie wydaje się wpływać samo doświadczenie migracji. Tym razem można odwołać się do badania postaw polskich imigrantów, w którym zaobserwowano w grupie badanej zauważalny spadek zaangażowania społecznego w wyniku

⁸ Szersze i bardziej szczegółowe omówienie obszarów problemowych wymienionych czynników można znaleźć w: M. Nowosielski, *Polskie organizacje w Niemczech. Stan i uwarunkowania*, Poznań: Instytut Zachodni, w druku.

⁹ J. C. Moya (2005), Immigrants and associations: a global and historical perspective, „Journal of Ethnic and Migration Studies”, Vol. 31, No. 5, s. 839.

¹⁰ Przywołane dane dotyczą ogółu organizacji społecznych (zrzeszeń).

¹¹ C. Diehl, M. Blohm (2001), Apathy, adaptation or ethnic mobilisation? On the attitudes of a politically excluded group, „Journal of Ethnic and Migration Studies”, Vol. 27, No. 3, s. 409.

emigracji (18,5% badanych zaangażowanych przed wyjazdem z Polski wobec 13,7% w sytuacji migracyjnej)¹².

Do cech procesu migracyjnego i społeczności imigranckiej mogących wpływać na stan organizacji należą rozmiar, zróżnicowanie wewnętrzne i wiek społeczności imigranckiej. W literaturze przedmiotu niewielką liczebność grup imigranckich, ich krótką historię i wysoką heterogeniczność uznaje się za czynniki zmniejszające potencjał samoorganizacji¹³. Może on także dotyczyć cech organizacji – przede wszystkim takich jak ich zróżnicowanie. Wraz ze wzrostem populacji diaspory w danym kraju i upływem czasu jej istnienia, heterogeniczność społeczności może jednak sprzyjać wielości działających organizacji i ich zróżnicowaniu¹⁴. Na wątek spójności społeczności warto zwrócić szczególną uwagę, ze względu na obecną w literaturze tendencję do traktowania imigrantów jako grup homogenicznych, często spójnych wewnętrznie. Owszem, spójność społeczności¹⁵ ma duże znaczenie dla funkcji, które organizacje pełnią dla imigrantów¹⁶. Jednak zbiorowości imigranckie w wielu przypadkach są zróżnicowane wewnętrznie, a nierzadko również skłócone, co może skutkować istnieniem konfliktów między organizacjami. Do pewnego stopnia konkurencja czy konflikt pomiędzy stowarzyszeniami może być funkcjonalny dla ich rozwoju, jednak zbyt duże jego natężenie ogranicza zdolność organizacji do stworzenia ruchu etnicznego¹⁷ i wywierania politycznego i społecznego wpływu.

Wspomniany powyżej wpływ aspektu temporalnego procesu migracyjnego na stan organizacji może być rozpatrywany z co najmniej dwóch perspektyw: związanej z grupowym doświadczeniem społeczności imigranckiej oraz instytucjonalnym doświadczeniem organizacji. Z jednej bowiem strony charakter organizacji imigranckich dominujących w danej społeczności podlega wpływowi procesu rozwoju tej społeczności¹⁸. Z drugiej strony instytucjonalne doświadcze-

¹² Zaangażowanie w działalność organizacji polonijnych deklarowało 11,9% respondentów tego badania. Por. A. Fiń, A. Legut, W. Nowak, M. Nowosielski, K. Schöll-Mazurek (2013), *Polityka polonijna w ocenie jej wykonawców i adresatów*, IZ Policy Papers, nr 11/2013, s. 52–55.

¹³ M. Schrover, F. Vermeulen, *Immigrant Organisations...*, s. 831.

¹⁴ J. C. Moya, *Immigrants and associations...*, s. 851–852.

¹⁵ M. P. Erdmans (1995), *Immigrants and Ethnicity: Conflict and Identity in Chicago Polonia*, „Sociological Quarterly”, Vol. 36, No. 1.

¹⁶ M. Jones-Correa (1998), *Between Two Nations: the Political Predicament of Latinos in New York City*, Ithaca: Cornell University Press.

¹⁷ M. Hooghe (2005), *Ethnic Organisations and Social Movement Theory: The Political Opportunity Structure for Ethnic Mobilisation in Flanders*, „Journal of Ethnic and Migration Studies”, Vol. 31, No. 5, s. 976.

¹⁸ L. N. Predelli (2008), *Political and Cultural Ethnic Mobilisation: The Role of Immigrant Associations in Norway*, „Journal of Ethnic and Migration Studies”, Vol. 34, No. 6, s. 936.

nie organizacji zależne jest od czasu istnienia organizacji – organizacje o dłuższej historii, mające tradycję, odbiorców i zdolność do organizowania, cechuje wyższe niż nowe stowarzyszenia prawdopodobieństwem trwania¹⁹.

Okazuje się, że czas, jaki upłynął od momentu migracji, ma znaczenie również z perspektywy jednostkowej. Migranci doświadczający awansu w społeczeństwie przyjmującym są bowiem skłonni częściej angażować się w organizacje społeczeństwa przyjmującego – szczególnie o charakterze profesjonalnym, a nie w organizacje imigranckie²⁰. Organizacje imigranckie są traktowane przez imigrantów we wczesnej fazie pobytu jako swoista „ścieżka dostępu” do innych członków własnej grupy etnicznej oraz jako droga wtórnej socjalizacji w społeczeństwie przyjmującym²¹. Gdy te funkcje tracą na znaczeniu, zmniejsza się atrakcyjność samych organizacji imigranckich.

Kolejny czynnik mogący mieć wpływ na istotny aspekt stanu organizacji – ich profil – to tradycja samoorganizacji imigrantów. Przegląd literatury przedmiotu pozwala zaryzykować twierdzenie, iż niektóre grupy imigrantów angażują się z większą intensywnością w pewne typy działalności organizacyjnej (np. profesjonalną, charytatywną, polityczną czy tzw. *hometown communities*)²². Specyfika może wynikać, z jednej strony, z różnic związanych z krajem pochodzenia, ale, z drugiej strony, z różnego przebiegu procesu migracyjnego i potrzeby dostosowania do różnych warunków. Na przykładzie skłonności do zakładania wspomnianych *hometown associations* (skupiających migrantów pochodzących z tych samych miast bądź regionów) zróżnicowanie można wyjaśniać faktem, iż popularność tej formy stowarzyszania się osłabia wysoki stopień rozwoju silnie tożsamości narodowej²³. Podobny efekt może być obserwowany w sytuacji większego poczucia zagrożenia wynarodowieniem.

Nie tylko charakter organizacji, ale również poziom zaangażowania w działalność stowarzyszeń imigranckich jest zróżnicowany między poszczególnymi grupami imigrantów. Przeprowadzone w Berlinie badania wskazały, że wśród grup porównawczych imigrantów w pierwszym lub drugim pokoleniu – niezależnie od posiadanego obywatelstwa, jak również posiadających jedynie obywatel-

---

¹⁹ S. Olzak, E. West (1991), *Ethnic conflict and the rise and fall of ethnic newspapers*, „*American Sociological Review*”, Vol. 56, No. 4, s. 470.

²⁰ Th. Y. Owusu (2000), *The Role of Ghanaian Immigrant Associations in Toronto, Canada*, „*International Migration Review*”, Vol. 4, No. 34, s. 1159.

²¹ *Ibid.*, s. 1169.

²² A. Portes, C. Escobar, A. W. Radford (2007), *Immigrant transnational organizations and development: A comparative study*, „*International Migration Review*”, Vol. 41, No. 1, s. 276.

²³ J. C. Moya, *Immigrants and associations...*, s. 847–850.

stwo kraju pochodzenia – najrzadziej członkostwo deklarowali Turcy, najczęściej Włosi, a Rosjanie zajmowali pozycję pośrednią²⁴.

Przywołani już Schrover i Vermeulen stawiają tezę, iż charakter organizacji imigranckich może podlegać wpływom czynników związanych z kompozycją demograficzną oraz społeczno-ekonomiczną społeczności imigranckiej. Za znaczące determinanty uznają np. koncentrację terytorialną w kraju przyjmującym, wspólne miejsce pochodzenia, religię, uczestnictwo w rynku pracy, orientację polityczną czy też fluktuację populacji imigrantów²⁵. Z pewnością powyższe czynniki mogą mieć znaczenie, jednak trudność polega na braku prac empirycznych, które w pełni zweryfikowałyby przedstawione tezy. Dostępne wyniki badań ze względu na swój częściowy charakter, czy też rozbieżności metodologiczne, w niektórych wypadkach prowadzą do rozbieżnych wniosków co do rodzaju występującego wpływu poszczególnych determinant na aktywność organizacyjną imigrantów²⁶.

Wreszcie dla obszaru działalności organizacji znaczenie wydaje się mieć charakter migracji, co szczególnie widoczne staje się w przypadku wychodźstwa politycznego. Wydaje się, że migranci opuszczający swój kraj z powodów politycznych znacznie częściej niż np. migranci ekonomiczni tworzą organizacje o charakterze politycznym. Cele tego typu stowarzyszeń są nierzadko zorientowane (pośrednio lub bezpośrednio) na zmianę systemów politycznych krajów wysyłających. Ograniczone możliwości bezpośredniego wpływu na sytuację w ojczyźnie sprawiają jednak, że ich działalność obejmuje również podejmowanie prób politycznego wpływu na sferę polityki kraju przyjmującego²⁷, co prowadzi do silnego utransnarodzenia organizacji.

2.2. CHARAKTERYSTYKA KRAJU I SPOŁECZEŃSTWA PRZYJMUJĄCEGO

W proponowanym modelu charakterystyka kraju i społeczeństwa przyjmującego odnosi się zarówno do uwarunkowań natury politycznej – na poziomie polityki (*politics*) oraz „polityk szczegółowych” (*policies*), jak i społecznej – nastawienie opinii publicznej wobec imigrantów.

²⁴ M. Berger, Ch. Galonska, R. Koopmans (2004), Political Integration by a Detour? Ethnic Communities and Social Capital of Migrants in Berlin, „Journal of Ethnic and Migration Studies”, Vol. 30, No. 3, s. 499.

²⁵ M. Schrover, F. Vermeulen, Immigrant Organisations..., s. 830.

²⁶ Za przykład mogą posłużyć rozbieżne wyniki badań dotyczących związku położenia społeczno-ekonomicznego i zaangażowania w działalność organizacji imigranckich w różnych grupach etnicznych. Por. A. Portes, C. Escobar, A. W. Radford, Immigrant Transnational..., s. 261; Th. Y. Owusu, The Role of Ghanaian..., s. 1170.

²⁷ J. C. Moya, Immigrants and associations..., s. 851.

W przypadku analizy politycznych uwarunkowań stanu organizacji imigranckich użyteczny okazuje się, pierwotnie stosowany w badaniach nad ruchami społecznymi, schemat analityczny struktury politycznych możliwości (*political opportunity structure – POS*)²⁸. Za zaletę tej koncepcji można uznać fakt, że łączy dwa odmienne nurty refleksji nad zachowaniami politycznymi. Mowa tu o zakorzenionej w problematyce działań zbiorowych i konfliktu społecznego perspektywie badań nad ruchami społecznymi oraz politologicznym neoinstytucjonalizmie²⁹.

W literaturze przedmiotu schemat POS w kontekście migracji i organizacji imigranckich jest odnoszony najczęściej do wytwarzanej przez państwo struktury możliwości społeczeństwa przyjmującego. W tym kontekście wart uwagi jest zaadaptowany przez Marca Hooghe'a klasyczny model analityczny POS stosowany przez Hanspetera Kriesi z zespołem³⁰ do badania organizacji etnicznych we Flandrii w Belgii. Zgodnie z jego założeniami analizie podlegają następujące elementy politycznej struktury możliwości³¹:

- Formalne reguły i instytucje – formalna struktura państwa i systemu politycznego oraz formalne reguły zarządzania interakcjami z pretendentami (*challengers*) – występującymi z żądaniem wobec systemu politycznego.
- Nieformalne reguły interakcji z pretendentami – zazwyczaj historycznie ugruntowane, sposoby nieformalnego podejmowania dyskusji z grupami walczącymi o dostęp do politycznych zasobów.
- Konfiguracja władzy w obrębie elit politycznych – wewnętrzna spójność elit politycznych oraz istnienie potencjalnych sprzymierzeńców grupy etnicznej wśród przedstawicieli tych elit.
- Reakcja zwrotna elit politycznych na żądania pretendentów – wpływ reakcji elit politycznych wobec działań mniejszości etnicznych i grup imigranckich na ich polityczną sytuację.

Ponadto wskazane wydaje się dołączenie do powyższej listy stopnia inkorporacji politycznej imigrantów rozumianej jako proces włączania imigrantów w główny nurt politycznego dyskursu, procesu podejmowania decyzji oraz poli-

---

²⁸ R. Koopmans (2004), Migrant mobilization and political opportunities: variation among German cities and a comparison with the United Kingdom and the Netherlands, „Journal of Ethnic and Migration Studies”, Vol. 30, Iss. 3.

²⁹ H. Boussetta (2000), Institutional theories of immigrant ethnic mobilisation: relevance and limitations, „Journal of Ethnic and Migration Studies”, Vol. 26, No. 2, s. 230.

³⁰ H. Kriesi, R. Koopmans, W. Duyvendak, M. Giugni (1995), *New Social Movements in Western Europe*, London: University College London Press, s. XIII–XVI.

³¹ M. Hooghe, *Ethnic Organisations...*, s. 982–988.

tycznych praktyk³². Przy czym formy tego włączania rozciągają się od konsultacji, przez udział w głosowaniach, po np. udział w protestach społecznych³³.

Jedną z podstawowych determinant inkorporacji i integracji politycznej imigrantów zależnych od polityki państwa przyjmującego jest występujący model naturalizacji, która może przyjmować co najmniej cztery typy: wykluczający/etniczny – utrudniający naturalizację i udział w systemie politycznym poprzez stosowanie zasady prawa krwi, asymilacyjny/republikański – stosujący zasadę prawa ziemi i ułatwiający dzieciom imigrantów naturalizację, przy możliwie pełnej i szybkiej asymilacji, multikulturalny – dający imigrantom dostęp do obywatelstwa przy możliwości ekspresji swojej etnicznej i kulturowej odmienności³⁴ oraz, historycznie ukształtowany, imperialny – umożliwiający integrację różnych grup w ramach multietnicznego imperium³⁵. Stan i możliwe do realizacji funkcje organizacji imigranckich wydają się silnie związane z przyjętym w danym kraju modelem polityki integracyjnej. Bardziej restrykcyjne typy naturalizacji, z jednej strony, ograniczają możliwości inkorporacji politycznej imigrantów, ale z drugiej strony tworzą pole do wzrostu znaczenia ich organizacji. Koncentracja stowarzyszeń na realizacji funkcji rzeczniczych i pośredniczących imigrantom zapewnia namiastkę partycypacji w systemie politycznym kraju przyjmującego, a społeczeństwu przyjmującemu dostarcza zinstytucjonalizowanej reprezentacji mniejszości. Natomiast wpływ systemów politycznych, które są bardziej inkluzywne wobec imigrantów, na sytuację organizacji diasporycznych nie jest już tak oczywisty. Tracą bowiem jednoznaczny status reprezentanta i mediatora i pełnią raczej role związane z podtrzymaniem tożsamości narodowej imigrantów. Niezależnie od stopnia otwartości systemu politycznego państwa przyjmującego nie należy przeceniać mocy negocjacyjnej organizacji imigranckich. Państwo w każdym przypadku utrzymuje dominującą pozycję i dyktuje polityczne, a niejednokrotnie też ekonomiczne warunki funkcjonowania migrantów i ich organizacji³⁶.

Dlatego warto wspomnieć o elementach POS najbardziej bezpośrednio wpływających na stan organizacji – formach wsparcia przez państwo przyjmujące ich rozwoju, takich jak: oferowanie publicznych środków, zapewnianie wsparcia

---

³² I. Bloemraad (2006), *Becoming a Citizen: Incorporating Immigrants and Refugees in the United States and Canada*, Berkeley: University of California Press, s. 6.

³³ E. Gidengil, D. Stolle (2009), The Role of Social Networks in Immigrant Women's Political Incorporation, „International Migration Review”, Vol. 43, No. 4, s. 728.

³⁴ P. Odmalm (2009), Turkish Organizations in Europe: How National Contexts Provide Different Avenues for Participation, „Turkish Studies”, Vol. 10, No. 2, s. 151–152.

³⁵ J. Sardinha (2009), *Immigrant Associations, Integration and Identity: Angolan, Brazilian and Eastern European Communities in Portugal*, Amsterdam: Amsterdam University Press, s. 44.

³⁶ G. Yurdakul, (2006) State, Political Parties and Immigrant Elites: Turkish Immigrant Associations in Berlin, „Journal of Ethnic and Migration Studies”, Vol. 32, No. 3, s. 437.

technicznego, dostarczanie wiedzy na temat innych grup czy jednostek, którzy mogą być źródłem zasobów, a także mające znaczenie symboliczne – przyjęte formy polityki rządowej³⁷. Szczególne znaczenie dla rozwoju organizacji mogą mieć mechanizmy finansowania społeczności imigranckich, nie jest to jednak wpływ o jednoznacznym charakterze. Z jednej strony zwiększone wsparcie (również finansowe) państwa przyjmującego sprzyja bowiem rozwojowi organizacji zajmujących się rzecznictwem na rzecz imigrantów³⁸. Z drugiej jednak strony wsparcie państwa przyjmującego w relatywnie niewielkim stopniu wpływa na popularność organizacji oraz zaangażowanie członków społeczności imigranckiej w ich działalność. Efekt znaczącego korzystania ze wsparcia³⁹ może być paradoksalny – wymaga ono bowiem podejmowania aktywności, które niekoniecznie muszą być atrakcyjne dla społeczności imigranckiej, co skutkuje trudnościami z zapewnieniem sobie przez organizacje wystarczającej bazy członkowskiej. Dla kontrastu – stowarzyszenia oferujące w oparciu o własne zasoby atrakcyjne formy spędzania czasu cieszą się znacznie większą popularnością⁴⁰.

Na stan organizacji mogą również znacząco oddziaływać wymagania towarzyszące wsparciu ze strony państwa przyjmującego dla społeczności imigranckiej. Należy wspomnieć w tym kontekście o wymuszaniu na imigrantach tworenia jednolitej reprezentacji⁴¹ (np. organizacji parasolowych w Belgii⁴²) czy o zapewnianiu wsparcia finansowego ze środków publicznych oraz zwolnień podatkowych jedynie organizacjom nieprowadzącym działalności o charakterze politycznym⁴³. W drugim przypadku stymulowany jest rozwój organizacji deklarujących apolityczność, np. skoncentrowanych na sferze kultury⁴⁴, jednak działalność polityczna może być przez nie prowadzona zakulisowo⁴⁵.

Ogólnie rzecz ujmując, reaktywny charakter organizacji imigranckich w stosunku do POS państwa przyjmującego sprawia, że ich cele czy funkcje podlegają podporządkowaniu warunkom określanym przez państwo. Dążenie tą drogą do

---

³⁷ I. Bloemraad (2005), *The Limits of de Tocqueville: How Government Facilitates Organisational Capacity in Newcomer Communities*, „Journal of Ethnic and Migration Studies”, Vol. 31, No. 5, s. 872.

³⁸ J. C. Moya, *Immigrants and associations...*, s. 856.

³⁹ Także ze strony kraju wysyłającego.

⁴⁰ J. C. Moya, *Immigrants and associations...*, s. 857.

⁴¹ M. Schrover, F. Vermeulen, *Immigrant Organisations...*, s. 826–827.

⁴² M. Hooghe, *Ethnic Organisations...*, s. 980.

⁴³ A. Y. Chung, *‘Politics Without the Politics’...*, s. 914.

⁴⁴ P. Odmalm (2004), *Civil society, migrant organisations and political parties: theoretical linkages and applications to the Swedish context*, „Journal of Ethnic and Migration Studies”, Vol. 30, No. 3, s. 479.

⁴⁵ *Ibid.*, s. 926.

zmaksymalizowania swoich możliwości instytucjonalnych sprawia, że te same społeczności imigranckie w warunkach różnych krajów mogą rozwijać różne formy organizacyjne⁴⁶. Jednocześnie organizacje mogą formułować swoje oczekiwania i wchodzić w dyskusję nad nimi z władzami⁴⁷, zarówno poprzez zinstytucjonalizowany system negocjacji, jak i środkami pozainstytucjonalnymi, takimi jak np. protest.

Wpływ POS na organizacje imigranckie może z pewnością podlegać zmianom w czasie, czego przykładem była sytuacja w krajach Europy Zachodniej, które w latach 60. przyjmowały migrantów zarobkowych na potrzeby swoich gospodarek w czasie gospodarczego boomu. Początkowo, zakładając krótkotrwały charakter tych migracji, instytucje państwowe ograniczały swoje zaangażowanie w sprawy imigrantów. Jednocześnie korzystali oni z systemu państwa opiekuńczego czy też oferty związków zawodowych. Gdy okazało się, że migracje te mają charakter stały, liczba powiązań imigrantów z instytucjami państwa wzrosła. System państwa opiekuńczego działał jednak tak efektywnie, że aktywność organizacyjna społeczności w obszarze pomocy społecznej czy kształtowania relacji przemysłowych była bardzo ograniczona⁴⁸. Zaangażowanie krajów w sprawy migrantów może polegać także na rozwijaniu systemu własnych instytucji, które mają za zadanie wspierać społeczności imigranckie – można je nazwać organizacjami dla imigrantów. W pewnych okolicznościach mogą one z czasem wypierać dostarczające podobne usługi organizacje imigranckie⁴⁹.

Wskazując na możliwe znaczenie form polityki integracyjnej dla organizacji imigranckich w różnych krajach należy zwrócić uwagę, że zróżnicowanie form polityki wobec imigrantów i ich stowarzyszeń może mieć również charakter wewnątrzrajowy, np. w regionach lub nawet miastach⁵⁰. Wynika to z obserwowanej tendencji wielu krajów do zarządzania polityką integracyjną, zarówno w zakresie horyzontalnym (w obrębie szczegółowych form polityki publicznej), jak i wertykalnym (na poziomie krajowym, regionalnym, lokalnym)⁵¹.

---

⁴⁶ Y. N. Soysal (1994), *Limits of Citizenship: Migrants and Postnational Membership in Europe*, Chicago: University of Chicago Press, s. 85–86.

⁴⁷ Może to być dyskusja z przedstawicielami państwa przyjmującego, ale również państwa wysyłającego lub instytucji ponadpaństwowych. Por. P. Odalm, *Turkish Organizations...*, s. 157.

⁴⁸ B. Schmitter-Heisler (1986), Immigrant Settlement and the Structure of Emergent Immigrant Communities in Western Europe, „Annals of the American Academy of Political and Social Science”, Vol. 485, s. 82.

⁴⁹ J. C. Moya, Immigrants and associations..., s. 856.

⁵⁰ S. Vertovec (1999), Minority associations, networks and public policies: re-assessing relationships, „Journal for Migration and Ethnic Studies”, Vol. 25, Iss. 1, s. 23.

⁵¹ M. V. Desiderio, A. Weinar (2014), *Supporting immigrant integration in Europe? Developing the governance for diaspora engagement*, Brussels: Migration Policy Institute Europe, s. 6.

Często wciąż utrzymuje się, mająca swoje historyczne źródła, większa rola i/lub skuteczność władz lokalnych i regionalnych w odniesieniu do integracji ekonomicznej i społecznej pomimo prób rozwijania polityki ogólnokrajowej⁵². Relacje pomiędzy projektowaniem i wdrażaniem form polityki są oczywiście zróżnicowane między krajami o ustroju federalistycznym (lub silnie zdecentralizowanym) i unitarystycznym⁵³. Konsekwencje poszczególnych modeli mogą być zróżnicowane – skupienie polityki integracyjnej na poziomie lokalnym, z jednej strony, sprzyja dopasowaniu wsparcia dla działających również lokalnie organizacji imigranckich, ale z drugiej strony, utrudnia funkcjonowanie organizacji o zasięgu ogólnokrajowym – w tym także organizacji parasolowych.

Na społeczne uwarunkowania sytuacji organizacji imigranckich zwraca z kolei uwagę odwołująca się do tradycji POS koncepcja dyskursywnej struktury możliwości (*discursive [cultural] opportunity structure – DOS*). W tym przypadku za warunkujące stan stowarzyszeń uznać należy kwestie kulturowe oraz dyskurs dominujący w społeczeństwie przyjmującym⁵⁴. To właśnie uwarunkowania dyskursywne w dużej mierze określają, co i kto jest uznawane za legitymizowane, rozsądne czy ważne w danym kraju przyjmującym⁵⁵. W krajach o sprzyjającej DOS organizacje imigranckie postrzegane są jako legitymizowani uczestnicy dyskursu publicznego, co tworzy sprzyjające warunki dla ich rozwoju⁵⁶. Podobnie rzecz ma się z wpływem na sytuację organizacji imigranckich stanu społeczeństwa obywatelskiego w państwie przyjmującym⁵⁷. Rozwój społeczeństwa obywatelskiego – szczególnie jeśli łączy się z tradycją samoorganizacji – wydaje się tworzyć sprzyjające organizacjom imigranckim warunki. Istnienie takich tradycji sprawia bowiem, że zarówno dla imigrantów, jak i dla przedstawicieli społeczeństwa przyjmującego stowarzyszenia są ogólnie przyjętą formą dbania o swoje interesy oraz wyrażania i podtrzymywania tożsamości przez grupy mniejszościowe.

---

⁵² *Ibid.*, s. 10.

⁵³ M. V. Desiderio, A. Weinar, *Supporting immigrant...*, s. 13.

⁵⁴ M. Hooghe, *Ethnic Organisations...*, s. 978.

⁵⁵ R. Koopmans, *Migrant mobilization...*, s. 451.

⁵⁶ L. N. Predelli, *Political and Cultural...*, s. 939–940.

⁵⁷ S. Nadel (1990), *Little Germany: Ethnicity, Religion, and Class in New York City, 1845/80*, Urbana: University of Illinois Press, s. 110–111; J. C. Moya, *Immigrants and associations...*, s. 837.

2.3. CHARAKTERYSTYKA KRAJU I SPOŁECZEŃSTWA WYSYŁAJĄCEGO

Kolejna grupa czynników wpływających na stan organizacji imigranckich dotyczy charakterystyki kraju i społeczeństwa wysyłającego. Można zatem, tak jak miało to miejsce w odniesieniu do kraju i społeczeństwa przyjmującego, mówić o uwarunkowaniach natury społecznej i politycznej.

Do istotnych uwarunkowań natury społecznej zaliczyć należy kulturową i społeczną tradycję społeczeństwa obywatelskiego i samoorganizacji⁵⁸. Choć dziś takie stwierdzenie wydaje się truizmem, to na stałe zagościło w literaturze przedmiotu dopiero od lat 70. XX w., gdy z narastaniem krytyki tradycyjnych podejść badawczych do problematyki imigracji zaczęto traktować organizacje imigracyjne jako kontynuację przedmigracyjnych praktyk i doświadczeń stowarzyszeniowych⁵⁹. Zestaw zachowań dotyczących sfery zrzeszania się, wynikających z tradycji rozwoju społeczeństwa obywatelskiego i poziomu kapitału społecznego, bywa rozpatrywany jako jeden z elementów tzw. charakteru narodowego⁶⁰. Badania empiryczne dowodzą, że grupy imigranckie pochodzące z tego samego kraju przejawiają czasami podobne wzory samoorganizacji⁶¹. Zróżnicowanie w sposobach i głębokości zaangażowania społecznego oraz politycznego (szczególnie w pierwszym pokoleniu) między różnymi grupami imigrantów również bywa tłumaczone wpływem społecznego i instytucjonalnego środowiska kraju wysyłającego⁶².

Odnosząc się do uwarunkowań natury politycznej, z pewnością należy zwrócić uwagę na politykę państwa wobec rozsianej po świecie diaspory⁶³ oraz, częściowo z nią związane, relacje między organizacjami a administracją publiczną kraju wysyłającego⁶⁴.

Polityka wobec diaspory⁶⁵ może być zdefiniowana jako „instytucje i praktyki państwa, odnoszące się do członków społeczeństwa, którzy żyją poza granicami

⁵⁸ P. Panayi (1995), *German Immigrants in Britain during the Nineteenth Century*, Oxford: Berg Pub Limited.

⁵⁹ J. C. Moya, *Immigrants and associations...*, s. 836–837.

⁶⁰ E. Lewandowski (2005), *Pejzaż etniczny Europy*, Warszawa: Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA S.A., s. 106

⁶¹ M. Schrover, *Whenever a Dozen Germans...*, s. 848.

⁶² M. J. Marshall (2001), Does the shoe fit? testing models of participation for African-American and Latino involvement in local politics, „Urban Affairs Review”, Vol. 37, No. 2, s. 229.

⁶³ E. Bonacich (1972), A Theory of Ethnic Antagonism: The Split Labor Market, „American Sociological Review”, Vol. 37, No. 5.

⁶⁴ N. Glick Schiller, L. Basch, C. Blanc-Szanton (1995), From Immigrant to Transmigrant: Theorizing Transnational Migration, „Anthropological Quarterly”, Vol. 68, Iss. 1.

⁶⁵ Zdając sobie sprawę z odbywającej się debaty akademickiej nad stosowaniem rozmaitych określeń opisujących politykę państwa wysyłającego wobec diaspory, jak i samego określenia „diaspora” posługujemy się najbardziej w naszej ocenie neutralnym pojęciem „polityka wobec diaspory”.

państwa”⁶⁶. Planowanie i realizacja polityki wobec diaspory zazwyczaj obejmuje działania państwa wysyłającego na trzech płaszczyznach. Po pierwsze, podejmowane są próby budowy centrycznie zorientowanego „narodowego społeczeństwa w transnarodowej przestrzeni” (*transnational national society*). Najczęściej polegają one na podejmowaniu działań odwołujących się do symboliki narodowej (np. organizacji konferencji i kongresów czy tworzenia specyficznych narracji o danym kraju) i wymaga powołania pewnych instytucji państwowych bądź pozarządowych (np. ciał konsularnych, ciał konsultacyjnych i transnarodowych sieci). Po drugie, państwo wysyłające przyznaje członkom diaspory różnego rodzaju uprawnienia. Przede wszystkim obejmują one umożliwienie partycypacji w systemie politycznym kraju wysyłającego lub stworzenie reprezentacji diaspory w parlamencie kraju przyjmującego. Odmienny rodzaj uprawnień związany jest ze sferą społeczną i obejmuje dostęp do pewnych usług socjalnych dla członków diaspory. Nadawanie takich uprawnień ma przyczynić się do wytworzenia więzi między państwem wysyłającym a członkami diaspory. Po trzecie, państwo wysyłające, zakładając, że diaspora może być istotnym zasobem⁶⁷, podejmuje próby wyegzekwowania zobowiązań od jej członków. Takie działania opierają się na przekonaniu, nierzadko również członków diaspory, że diaspora powinna wykazywać lojalność wobec państwa wysyłającego⁶⁸. Aktywizacja członków diaspory może przejawiać się w sferze politycznej – w postaci dyplomacji publicznej, wzmacniającej pozytywny wizerunek kraju wysyłającego, czy tzw. *lobbyingu* na jego rzecz lub gospodarczej – przede wszystkim w zakresie transferu różnego rodzaju kapitału. W każdym z powyższych obszarów konieczne okazuje się stworzenie przez państwo wysyłające sieci instytucji budujących i zarządzających relacjami z diasporą. Dynamiczny charakter zjawisk migracyjnych nierzadko wymusza ewolucję tych instytucji, szczególnie wobec konieczności zaspokojenia zmieniających się potrzeb członków diaspory – np. w wyniku przechodzenia migracji o charakterze czasowym w bardziej stałe formy pobytu⁶⁹. W takich warunkach instytucje tego typu stają przed koniecznością zmiany zakresu swoich usług oraz zatrudniania kadr, które byłyby w stanie je realizować⁷⁰.

Działania podejmowane w ramach polityki wobec diaspory są silnie zróżnicowane pomiędzy krajami. Modele ich realizacji mogą rozciągać się na kontinuum od tzw. polityki daltonistycznej – nieuwzględniającej żadnych skierowanych do

---

⁶⁶ A. Gamlen (2008), *Why Engage Diasporas?*, „COMPAS Working Paper 08-63”, University of Oxford, <http://www.compas.ox.ac.uk/publications/working-papers/wp-08-63/>.

⁶⁷ M. V. Desiderio, A. Weinar, *Supporting immigrant...*, s. 17.

⁶⁸ A. Gamlen, *Why Engage...*

⁶⁹ B. Schmitter-Heisler, *Immigrant Settlement...*, s. 80–83.

⁷⁰ *Ibid.*

diaspory działań, po tzw. politykę absorpcji – zorientowaną na doprowadzenie do wchłonięcia danej części diaspory wraz z zajmowanym przez nią terytorium⁷¹. Wspomniane modele podlegają również ewolucji pod kątem ich podstaw normatywnych – w ostatnich dekadach obserwowana była droga wielu krajów od podejmowania prób ścisłej kontroli swoich diaspor do znacznie bardziej otwartych form polityki, zakładających angażowanie wychodźców i tworzenie relacji z nimi⁷². Pomimo częstego zinstytucjonalizowania polityki wobec diaspory nie sposób pozbyć się wrażenia, że państwa wysyłające są przeważnie reaktywne – w najlepszym wypadku nadążają za swoimi migrantami w procesie podążania za istniejącą już, jeśli nie dominującą, tendencją⁷³.

Polityka wobec diaspory z pewnością obejmuje działania wobec organizacji imigrantów skupiających i reprezentujących członków diaspory, które warunkują ich sytuację. Państwo wysyłające często podejmuje bowiem próby wpływania na organizacje zrzeszające emigrantów – wspierając organizacje, których cele są zgodne z jego polityką i celami, ale również ograniczając swobodę działania innych organizacji, czy nawet dążąc do ich likwidacji⁷⁴. Na działania państwa wysyłającego wobec organizacji imigranckich silnie wpływać może wewnętrzna sytuacja polityczna. Często państwo wysyłające w relacjach z organizacjami imigranckimi oczekuje tworzenia jednolitej reprezentacji organizacji w postaci stowarzyszeń parasolowych⁷⁵, co może wykluczać część organizacji, które nie mieszczą się w głównym nurcie organizacji imigranckich w danym kraju przyjmującym. W konsekwencji organizacje często muszą zająć jakieś stanowisko w sprawie polityki wobec diaspory: mogą ją zaakceptować i dostosować się do niej, mogą także ją ignorować i zachować niezależność od niej, wreszcie mogą ją kontestować i aktywnie się jej przeciwstawiać⁷⁶.

---

⁷¹ G. Babiński (1992), Modele polityki wobec emigracji, Polonii i Polaków za granicą. Sugestie dla polskiej polityki zagranicznej, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej”.

⁷² M. V. Desiderio, A. Weinar, *Supporting immigrant...*, s. 17.

⁷³ A. Portes, C. Escobar, A. W. Radford, *Immigrant Transnational...*, s. 253.

⁷⁴ J. Sardinha, *Immigrant Associations...*, s. 88.

⁷⁵ M. Schrover, F. Vermeulen, *Immigrant Organisations...*, s. 827.

⁷⁶ A. Portes, C. Escobar, A. W. Radford, *Immigrant Transnational...*, s. 253–254.

2.4. BILATERALNE RELACJE MIĘDZY KRAJEM WYSYŁAJĄCYM A PRZYJMĄCYM

Pomimo szerokiego zainteresowania problematyką migracji, obserwowanego w literaturze z obszaru nauk o stosunkach międzynarodowych⁷⁷, stosunkowo słabo opisane okazują się możliwości wpływu bilateralnych relacji między krajem wysyłającym a przyjmującym na sytuację organizacji imigranckich. Częściowego wyjaśnienia dostarcza koncepcja transnarodowej sieci możliwości (TPOS), która uwzględnia nie tylko klasyczną strukturę możliwości w kraju przyjmującym i wysyłającym, ale również relacje międzynarodowe pomiędzy tymi państwami⁷⁸. Przy czym relacje międzynarodowe mogą być tu rozumiane szeroko – zarówno na poziomie bilateralnym, a więc między krajem wysyłającym a przyjmującym, jak i np. w zakresie regulowanym traktatami międzynarodowymi dotyczącymi kwestii migracji. Na sytuację imigrantów oraz ich organizacji znaczący wpływ mogą mieć szczególnie ustalenia zawierane między państwem wysyłającym a przyjmującym, które regulują cele (przeważnie ekonomiczne) i wielkość migracji oraz sytuację migrantów w nowym kraju pobytu⁷⁹. Tego typu umowy nie muszą ograniczać się jedynie do kwestii migracji – kwestie związane z migracjami mogą stanowić jeden z obszarów, których dotyczą.

Stosunki bilateralne między państwem wysyłającym a przyjmującym mogą wpływać na sytuację imigrantów oraz ich organizacji nie tylko ze względu na uwarunkowania prawno-traktatowe, ale – co równie istotne – z uwagi na relacje polityczne oraz społeczne⁸⁰. Obszar bilateralnych stosunków politycznych i społecznych między państwem wysyłającym i przyjmującym nabiera dla sytuacji migrantów i stanu zrzeczających ich organizacji szczególnego znaczenia w przypadku intensywnej i „trudnych” relacji. Istniejące napięcia mogą skutkować ryzykiem „uwikłania” organizacji w stosunki bilateralne⁸¹.

Percepcja problemu migracji i integracji migrantów wobec relacji bilateralnych między krajem wysyłającym i przyjmującym podlegała w ostatnich dekadach ewolucji. Pierwotnie postrzegano je bowiem w kategoriach konfliktu interesów. Dla państwa wysyłającego pomyślna integracja emigrantów była postrzegana jako zagrożenie ze względu na potencjalne negatywne konsekwencje dla więzi

⁷⁷ Por. np. W. A. Cornelius, M. R. Rosenblum (2005), *Immigration and politics*, „Annual Review of Political Science”, Vol. 8, s. 99–119.

⁷⁸ L. M. Nell (2004), *Conceptualising the Emergence of Immigrants’ Transnational Communities*, „Migration Letters”, Vol. 1, Iss. 1, s. 51.

⁷⁹ B. Schmitter Heisler, *Immigrant Settlement...*, s. 80.

⁸⁰ Por. M. Schrover, *Whenever a Dozen...*

⁸¹ M. Nowosielski (2011), *The Trap of Transnationalism – Polish Organizations in Germany*, „Polish Sociological Review”, No. 175, s. 328.

diaspory z ojczyzną. Natomiast z perspektywy państwa przyjmującego bliskie związki z krajem pochodzenia bywały często traktowane jako źródło zagrożenia problemem podwójnej lojalności, co skutkowało stawianiem imigrantom wymagań możliwie pełnego włączenia się w system ekonomiczny, społeczny i polityczny. Zmiana postaw krajów wysyłających, które zaczęły postrzegać integrację swoich wychodźców jako szansę na pomoc rozwojową⁸², czy też realizację celów dyplomacji publicznej, oraz rosnące problemy krajów przyjmujących z integracją coraz większych rzesz imigrantów utrzymujących silne relacje z ojczyzną⁸³ doprowadziły do zmiany sytuacji. W efekcie obecnie coraz częściej podejmowana jest współpraca między krajem wysyłającym a przyjmującym w domenie integracji imigrantów, co przekłada się również na działania dotyczące funkcjonowania zrzeszających ich organizacji⁸⁴.

Należy również zwrócić uwagę na wymiar stosunków międzynarodowych, który – jak się wydaje – ma duże znaczenie w kontekście migracji, a nie mieści się w obrębie postanowień umów czy traktatów. Rzecz idzie o wpływ, jaki imigranci, a szczególnie różnego rodzaju grupy nacisku działające w obrębie diaspory, mogą wywierać na politykę zagraniczną kraju przyjmującego wobec kraju wysyłającego⁸⁵. Dobrze zorganizowane grupy imigrantów posiadających obywatelstwo państwa przyjmującego mogą brać aktywny i znaczący udział w prowadzeniu polityki zagranicznej przez państwo wysyłające. Szczególnie znaczące efekty tego typu aktywizacja członków diaspory może przynosić w krajach, w których lobbying jest ogólnie przyjętą i szeroko stosowaną techniką wywierania wpływu politycznego⁸⁶. Podstawą skutecznego lobbyngu jest, z jednej strony, posiadanie zdolności do mobilizacji wyborców należących do diaspory podczas wyborów, ale z drugiej strony również przekonanie aktorów obecnych na scenie politycznej, że taką zdolność się posiada. Organizacje imigranckie mogą odgrywać w kontekście mobilizowania elektoratu i zarządzania wrażeniem szczególną rolę dla celów lobbyngu⁸⁷.

---

⁸² Por. M. V. Desiderio, A. Weinar, *Supporting immigrant...*, s. 28–29.

⁸³ *Ibid.*, s. 30.

⁸⁴ *Ibid.*, s. 29.

⁸⁵ *Ibid.*

⁸⁶ Ch. McC. Mathias Jr. (1981), *Ethnic Groups and Foreign Policy*, „Foreign Affairs”, Vol. 59, No. 5, s. 11.

⁸⁷ *Ibid.*

3. PODSUMOWANIE

Poszukując uwarunkowań stanu organizacji imigranckich proponujemy model⁸⁸ wyjaśniający. W modelu tym wskazujemy na cztery zestawy czynników oraz ich składowe, a także wskazujemy na parametry stanu organizacji, które w naszej opinii warunkowane są tymi czynnikami⁸⁹.

1. Charakterystyka procesu migracyjnego oraz zbiorowości imigranckiej
Wśród cech procesu migracyjnego, które naszym zdaniem wpływają na stan organizacji, przede wszystkim należy wymienić charakter migracji (m.in. migracja dobrowolna/przymusowa, ekonomiczna/polityczna, jednostajność/falowość procesu migracyjnego) wpływający później często na cechy zbiorowości. Niezwykle ważnym aspektem charakterystyki zbiorowości imigranckiej jest jej kształt, rozumiany tu wielowymiarowo – zarówno jako wielkość, zróżnicowanie wewnętrzne, jak i bardziej szczegółowa struktura wewnętrzna (kompozycja). Z wewnętrzną strukturą zbiorowości imigranckiej silnie związana jest także spójność społeczna, również silnie warunkująca stan organizacji. Wymienione wyżej cechy wpływają przede wszystkim na specjalizację organizacji, występowanie konfliktu i kooperacji między organizacjami, a także na ciągłość i zmianę organizacji. Inne cechy zbiorowości imigranckiej, takie jak zaangażowanie społeczne zbiorowości imigranckiej oraz związana z nim tradycja samoorganizacji danej zbiorowości imigranckiej, wpływają przede wszystkim na dostępność zasobów ludzkich oraz sytuację materialną organizacji.
2. Charakterystyka kraju i społeczeństwa wysyłającego
W przypadku cech kraju i społeczeństwa wysyłającego, które mogą mieć wpływ na stan organizacji, należy wymienić uwarunkowania natury społecznej oraz politycznej. Te pierwsze związane są z kulturą i społeczną tradycją społeczeństwa obywatelskiego i samoorganizacji i sprowadzić je można do dwóch podstawowych cech: skłonności do zaangażowania społecznego oraz wzorców samoorganizacji. Cechy, zinternalizowane w kraju pochodzenia i przeniesione do kraju przyjmującego, wpływają na takie wyznaczniki stanu organizacji, jak wielkość zasobów ludzkich, skłonność do kooperacji

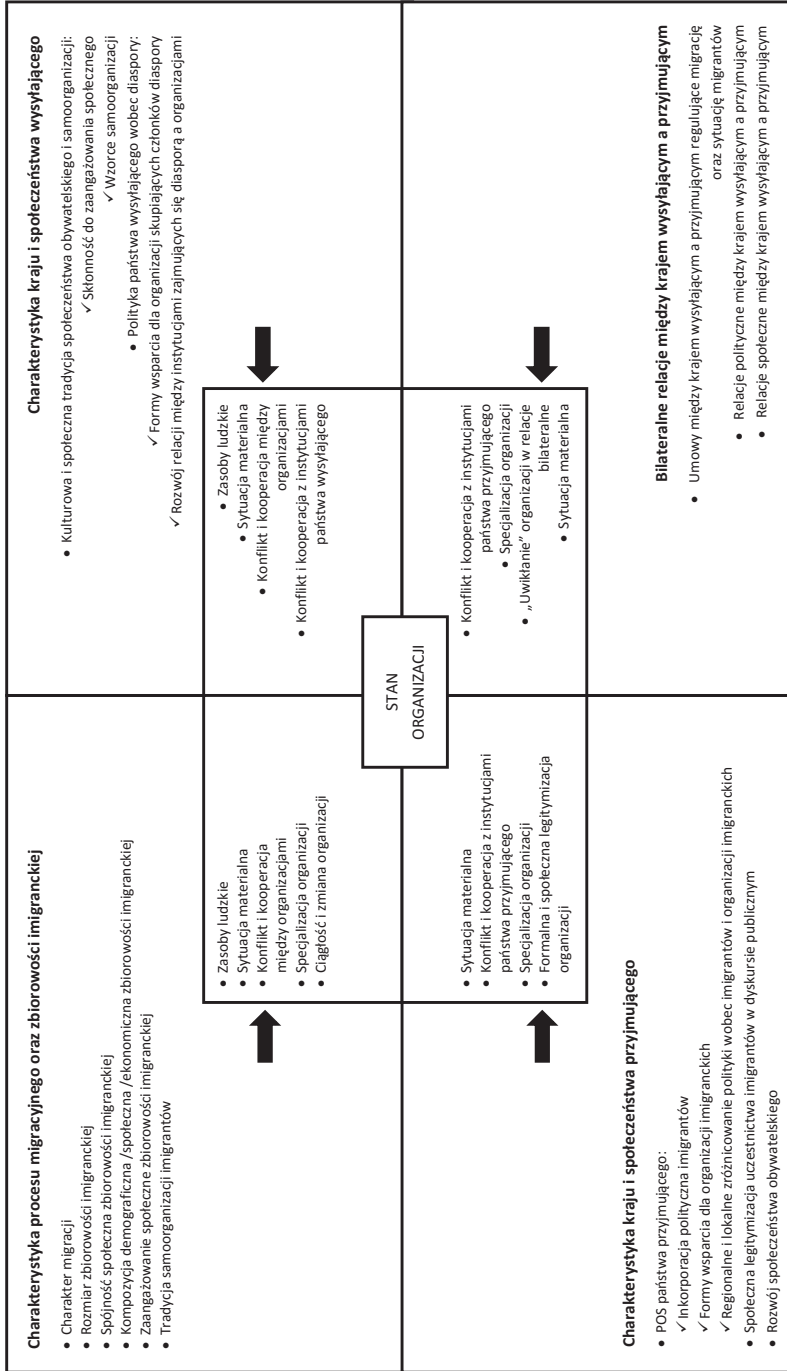
---

⁸⁸ Model zjawiska definiujemy za Stefanem Nowakiem jako „opis w terminach pewnych elementów składowych i związków między nimi lub układu sprzężeń i zależności między własnościami tego przedmiotu, spełniający wymóg adekwatnego wyjaśnienia badanej własności przedmiotu”: S. Nowak (1985), *Metodologia badań społecznych*, Warszawa: PWN, s. 444.

⁸⁹ W niektórych przypadkach wybrane czynniki w zależności od szczegółowej charakterystyki organizacji mogą mieć większy lub mniejszy wpływ na ich kondycję.

Rysunek 1.

Model wyjaśniający uwarunkowania kondycji organizacji imigranckich

Źródło: opracowanie własne.

lub konfliktu w kontaktach z innymi organizacjami, a także, pośrednio, na sytuację materialną organizacji. Z kolei uwarunkowania natury politycznej związane są z polityką wobec diaspory i wyrażają się w formach wsparcia (politycznego, finansowego etc.) dla organizacji imigranckich skupiających przedstawicieli diaspory oraz przejawiają się rozwojem różnych form współpracy z wyspecjalizowanymi instytucjami państwa wysyłającego zajmującymi się diasporą. Wpływają one na sytuację materialną organizacji oraz występowanie konfliktu i kooperacji – zarówno z instytucjami państwa wysyłającego, jak i w niektórych przypadkach z innymi organizacjami imigranckimi.

3. Charakterystyka kraju i społeczeństwa przyjmującego

Do najważniejszych cech charakterystyki kraju i społeczeństwa przyjmującego, które wpływają na stan organizacji imigranckich, należy przede wszystkim struktura politycznych możliwości, wyznaczająca swego rodzaju ramę funkcjonowania organizacji: legitymizująca ich działania w sensie formalnym, oddziałująca na sytuację materialną oraz specjalizację organizacji poprzez różnego rodzaju formy wsparcia oraz wpływająca na występowanie konfliktu i kooperacji z instytucjami państwa przyjmującego. Podobnie ważne są postawy społeczeństwa przyjmującego wobec działalności organizacji imigranckich – przyczyniają się one bowiem do społecznej legitymizacji ich funkcjonowania. W tym kontekście duże znaczenie ma także stan rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w kraju przyjmującym.

4. Bilateralne relacje między krajem wysyłającym a przyjmującym

Ostatni zestaw cech mających wpływ na stan organizacji związany jest z bilateralnymi relacjami między państwem przyjmującym a państwem wysyłającym. Z jednej strony mowa tu o formalnych umowach między oboma państwami, które regulują sferę migracji i sytuację migrantów i mogą wpływać na takie aspekty funkcjonowania organizacji, jak ich sytuacja materialna, specjalizacja czy relacje z instytucjami państwa przyjmującego. Z drugiej strony równie ważne są społeczne i polityczne stosunki między oboma państwami, które mogą powodować „uwikłanie” organizacji w konfliktowe relacje bilateralne oraz przyczyniać się do występowania konfliktu lub kooperacji z instytucjami państwa przyjmującego. Zaproponowany model wyjaśniający zostanie poddany empirycznej weryfikacji, która pozwoli przetestować jego potencjał eksplanacyjny w odniesieniu do stanu organizacji imigranckich⁹⁰.

---

⁹⁰ Wspomniana weryfikacja jest jednym z celów projektu badawczego *Polskie organizacje imigranckie w Europie*, realizowanego w Instytucie Zachodnim w latach 2015–2018 – oprócz dokonania diagnozy ma on wyjaśnić uwarunkowania stanu polskich organizacji imigranckich

---

w wybranych krajach europejskich. Projekt jest prowadzony ze środków Narodowego Centrum Nauki z siedzibą w Krakowie w ramach konkursu SONATA BIS (nr 2014/14/E/HS6/00731). Wyniki prac badawczych publikowane będą na stronie internetowej: <http://www.organizacje.iz.poznan.pl>. Projekt zakłada badanie dwojakiego rodzaju. Po pierwsze, diagnozę stanu polskich organizacji imigranckich w wybranych krajach europejskich (Niemcy, Francja, Wielka Brytania, Irlandia, Norwegia, Szwecja, Holandia, Włochy, Hiszpania). W tym celu zbierane będą i analizowane dane na temat charakterystyki organizacji: struktury formalno-prawnej, miejsca i zasięgu działania, profilu działalności, form współpracy, zasobów ludzkich, zasobów materialnych, źródeł finansowania. Ze względu na to, iż w badaniu użyte zostaną wystandaryzowane narzędzia diagnostyczne, uzyskane dane pozwolą nie tylko na opisanie stanu polskich organizacji imigranckich w wybranych krajach, ale również stanowić będą podstawę do porównań między nimi. Po drugie, prowadzone będą badania wyjaśniające, mające na celu udzielenie odpowiedzi na pytanie: jakie czynniki kształtują stan polskich organizacji imigranckich w wybranych krajach europejskich?